

MUSTANIEMEN MAASEPÄN PAJAN VAIHEITA

Mustaniemen maasepän pajan on rakentanut *Erkki Mustaniemi* (20.2. 1848 - 30.9.1933) Kuusamojärven rannalle vanhalle Mustaniemelle ehkä 1870 - 1880 - luvulla. Rakennus siirrettiin ennen talvisotaa 1939 Lämsänkyläntien varteen nykyiselle paikalleen myöhemmin isojaossa muodostetulle Seppälän tilalle. Siinä paja oli aina syksyyn 1944 saakka. Kun jatkosota päättyi syksyllä 1944 saksalaisten pikalähtöön ja kun heidän peräänsä tulivat venäläiset sotilaat, paja siirrettiin venäläisten toimesta sotilaiden asunnoksi Toranginahoon.

Kun sitten keväällä 1945 palattiin evakosta, paja löytyi, kun mustaniemeläinen Aarne Mustaniemi eli Pikkulan Ville oli tunnistanut rakennuksen Erkki Mustaniemen rakentamaksi pajaksi. *Pauli Mustaniemen*, Erkin pojanpojan, kertoman mukaan Aarne Mustaniemi ja Rauni Kivimäki evakosta palattuaan olivat asuneet siinä jonkin aikaa talvella 1944 - 1945. Kaiken tämän jälkeen paja purettiin ja siirrettiin takaisin entiselle paikalleen Lämsänkyläntien varteen. Venäläiset olivat hieman suurentaneet ikkunanreikää, mutta muuten rakennus oli säilynyt entisellään.

Pajassa ei ole ollut kattoräppänä, vaan savu ja tuhkanpöly ovat menneet ulos seinän raoista ja milloin mistäkin. Seinässä on ollut pieni aukko mutta sekin lähinnä siksi, että pitkät rekiraudat ja "koruuiikat" työnnettiin siitä ulos lisätyötilan saamiseksi.

Sepän töiden loputtua paja on ollut 1980 - luvulla varastona ja lammasnavettana jonkin aikaa.

KYLÄSEPPÄ EETU MUSTANIEMEN TAIDOT KYSYTTYJÄ

Sepäntaito isältä pojalle

Erkki Mustaniemen poika *Eetu Mustaniemi* (12.1.1903 - 27.1.1984) oppi taidot isältään ja peri sepän ammatin 1930 - luvun alussa. Eetun pojan vuonna 1932 syntyneen Paulin muistikuvat isä-Eetun sepäntaitojen opin alusta hänelle itselleen yltävät sodan jälkeiselle ajalle 1940-luvulle.

Seppä-Eetu ei tyrkyttänyt vängällä taitojaan Paulille, vaikka pojan jo toisella kymmenellä piti olla pajassa isän apuna. Neuvona isältä pojalle oli: " Kato, miten minä teen, tee samalla laella." *Pauli* samoin kuin sisarensa *Aira* olivat näppäriä liehtareita aina kun liehtaria tarvittiin. Kun oven raosta kuului sepän huuto: " Nyt mulla oesi taas karkasu, ja oesin liehtarie vaella", tiesi *Aira* juosta pajalle isän avuksi. Tavallisesti liehtarina oli takotarpeiden tuoja, jos hän halusi saada taottavat työkalunsa mukaansa. Palkattua vierasta työvoimaa pajassa ei ole tarvittu.

Viikatteita ja poranteriä

Mustaniemen maasepän pajassa on taottu viikatteita, sirppejä, kirveitä, puukkoja, poria, rautakankeja, auroja, karhin piikkejä, saverikoita, ankkureita, kärrynpyöriä, saranoita, säppejä, lehmänkellon ja aisakellon kieliä, länkien niskarautoja, hevosenkenkiä ja hevosenkenkänauloja, avaimia, uuninsuuluukkuja ja kaikkea mahdollista, mitä taloudessa ennen vanhaan on tarvittu. Mustaniemen pajasta olivat lähtöisin Kuusamojärven rannalla Mustanniemenlahdessa olleen tukinlastauslaitteen eli kiramon isot ja tukevat naulat.

Sepän työkaluina pajassa olivat palkeet, pihdit, vasara, alasin ja hyvä, hieman kulunut viila. Ahjosta ja siinä poltettavista hiilistä seppä oli tarkka. Mustaniemen sepän pajan hiilet tehtiin itse polttamalla miiluhaudassa. Kun sodan jälkeen kenttäradan rautatiekiskot purettiin, seppä Eetu Mustaniemi osti ratapölkkyjä, joista poltettiin ahjohiiliä.

Viikatteen **kallihteminen eli takominen** oli tarkkaa puuhaa. Kallihtemisen alkutyövaihe piti tehdä pimeässä pajassa, jotta seppä saattoi nähdä, milloin ahjossa oleva viikate oli riittävän kuuma. Liehtari lietsoi palkeilla ahjossa olevia hiiliä. Tulisten, hehkuvien hiilien sekaan laitettiin viikate, jonka annettiin kuumua siellä tulipunaiseksi. Kun se oli oikean värinen, se nostettiin vettä täynnä olevaan puiseen ruuheen. Tätä työvaihetta kutsutaan **karkasuksi**. Ruuhesta viikate nostettiin seinällä olevien naulojen päälle jäähtymään ja odottamaan seuraavaa työvaihetta eli **kostutusta**. Tässä vaiheessa pajan ikkunasta poistettiin "kartiini" eli pimennysverhona ollut säkki ja valo pääsi pajaan. Kostutuksessa rauta ikään kuin palautettiin, ja siten seppä takoi haluamansa ja taitojensa mukaisen terän viikatteeseen. Välillä hieman kuluneella viilalla pyyhkäistiin terää, mutta viilan jälki ei saanut näkyä hyvin taotussa viikatteen terässä.

Näin käsiteltiin ja taottiin eli kallittiin vanhat viikatteet. Uusia viikatteita ja muita käyttöesineitä tehtiin samalla tavalla, mutta ensin valmistettiin rautatangosta uusi aihio, joka muotoiltiin haluttuun muotoonsa.

Vanhojen viikatteiden pajassa käyttö oli tarpeen, koska käytössä viikatteen terä kului ja kallihtun jälkeen se taas oli kuin uusi.

Myös katkenneita viikatteita liitettiin. Siihen tarvittiin pökkikohdan pintojen puhdistamiseen apteekista saatavaa booraksi-pulveria, valkoista jauhetta.

Leivän jatketta sepäntöillä

Pääasiallisen toimeentulon Eetu Mustaniemen perhe sai karjataloudesta, mutta sepäntöillä saatiin lisätienestiä.

Sepän kiireisintä työaikaa oli kevättalvi ja kevätkesä. Nuottamiehet tarvitsivat ankkureita, kyntömiehet karhin piikkejä ja niittymiehet viikatteita. Töitä riitti ja kalketta pajasta kuului. Syksyllä ja talvella jäi Eetu-sepällä aikaa takoa tarve-esineitä myyntiin asti. Häneltä ostettiin puukkoja, saranoita, viikatteita ja kaikkea joko suoraan tai hän toimitti niitä myytäväksi paikallisen Osuuskaupan kautta. Viikatteen kallihtu maksoi kolmen markan kieppeillä ja uudesta viikatteesta saattoi saada parikymppiä.

Talvisodan aikana Eetu Mustaniemi oli seppänä Kannaksella linnoitustyömaalla tekemässä poria. Myös jatkosodan aikana hän vuoden verran teki sepäntöitä Kiestingissä.

Heti sodan jälkeen hän oli Kuusamon Osuuskaupan korjaamolla jonkin aikaa autonjousiseppänä.

Kun Pikkaraisen kylätietä rakennettiin 1950-luvun puolivälissä, Eetu pystytti pajansa Siikalaiseen. Siellä teroitettiin tientekijöiden työkalut, rautakanget, porat, hakut ja kirveet.

Hyrkkään Hemmalla ei ollut kiirettä

Mustaniemen pajaan tuotiin taottavaksi viikatteita ja muita tarpeita ympäri Kuusamoa, Liikasenvaaraa myöten. Jopa Kuusamon ulkopuolelta Sallasta saakka kävivät isännät Mustaniemen pajassa kallihtuttamassa viikatteitaan. Kerralla tuotiin kaikki talon viikatteet kallittaviksi, samassa nipussa jopa 50 viikatetta.

Kun lämsänkyläläinen *Hemma Hyrkäs* lähti sepän luokse, hän kokosi hevoskuormallisen tai kontillisen taottavia, tuli taloon ja ilmoitti, ettei hänellä ollut kiirettä. Hän saattoi viipyä pari kolme päivää ja aina hänellä oli tuliaisina juusto. Samoin teki *Maikku-Janne*, tuli postiautossa, yöpyi ja ottipa joskus emäntänsäkin atimotaloon ja tietysti tuliaisina oli atimojuusto.

Sepän vasaran kalketta Mustaniemen pajasta ei ole kuulunut sitten vuoden 1976 jälkeen. Seppä Eetu Mustaniemi kuoli tammikuussa 1984.

PAJAN ENTISÖIMINEN KESÄLLÄ 1994

Lähes lahoamispisteessä olleen pajan entisöimiseksi teki aloitteen Seppälän tilan omistaja *Helena Mustaniemi*.

Työ on rahoitettu Kuusamon kunnan ja Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen tuella. Kirvesmiehet *Jorma Palosaari* ja *Aatos Karjalainen* ovat tehneet hyvää ja huolellista työtä.

Koko etelänpuolimaisen seinän hirret on uusittu, koska alkuperäiset olivat lahoneet. Samoin uusittiin katto. Ahjon yläpuolelle lisättiin savun ja tuhkanpölyn poistamiseksi peltinen pömpeli. Alkuperäisessä pajassa sitä ei ollut. Palkeet korjattiin uusimalla nahkaosat poronnahoilla. Paja on tällä hetkellä käyttökunnossa, vain seppä puuttuu.

Kiitokset Helena Mustaniemelle sitkeästä työstä entisöimisen toteuttamiseksi.

Kuusamossa 24.8.1995

Helena Palosaari
Helena Palosaari